

Polska Izba Książki, 20 kwietnia 2017

Dlaczego warto być czytelnikiem zaangażowanym?

dr Zofia Zasacka, Instytut Książki i Czytelnictwa,
Biblioteka Narodowa

- Trendy w społecznych postawach czytelniczych
- Czytelnik zaangażowany
- Wymiary motywacji czytelniczych
- Zaangażowanie czytelnicze i motywacje wewnętrzne
- Motywacje czytelnicze polskich dzieci i młodzieży
- Implikacje czytelniczego zaangażowania

Trendy w czytelnictwie młodzieży

- Wyniki trzech edycji (2013, 2010, 2013) ogólnopolskiego badania czytelnictwa młodzieży wskazują na:

osłabienie aktywności czytelniczej poza obowiązkami szkolnymi i pozytywnego stosunku do czytania książek wśród nastolatków

oraz poszerzenie grona omijających lekturę książek, szczególnie wśród chłopców wywodzących się z rodzin o najniższym kapitale edukacyjnym i kulturowym.

- Co piąty piętnastoletni chłopiec, w tym co czwarty mieszkający na wsi, nie czyta książek poza szkołą ani lektur szkolnych.

Trendy w czytelnictwie młodzieży

- Grupa czytających dużo i codziennie jest trwale obecna, przeważają w niej dziewczęta, mieszkanki wielkich miast, córki osób z wyższym wykształceniem;
- a z drugiej strony powiększa się grono nie-czytelników - prawdopodobieństwo ich pojawienia się rośnie w małych miasteczkach i na wsi, w rodzinach, w których nie kolekcjonuje się książek, a rodzice mają mniej niż średnie wykształcenie.
- Wraz z dorastaniem nastolatków spada aktywność czytelnicza, poszerza się grupa niechętnych czytaniu w ogóle, a szczególnie czytaniu książek z własnego wyboru (Zasacka, 2017).

Długa droga socjalizacji do czytania

- Wszystkie wskaźniki czytelnictwa jednoznacznie wskazują na silne oddziaływanie wzorów kulturowych środowiska społecznego, w którym dorastają nastolatki. Ważniejsze od kapitału edukacyjnego rodziców są praktyki czytelnicze najbliższych, codzienne czytanie, książek, wspólne ich czytanie oraz rozmowy o nich (Zasacka, Z. 2014; Michalak, D, Koryś I., Kopeć, J. 2016; Koryś, i. i in. 2017; Marinak, B. A. Gambrell, L. B. Mazzoni S. A. 2013; Clark, Ch., Hawkins, L. 2010).
- W socjalizacji do czytania istotne zadanie pełnią instytucje edukacyjne, szczególnie w tych środowiskach, w których występują deficyty kulturowe oraz brakuje wsparcia rodziny i opiekunów w przekazywaniu wzorów praktyk czytelniczych i rozwijaniu zamiłowania do czytania.

Zaangażowanie w czytanie

- Termin „zaangażowanie” jest definiowany z trzech perspektyw: behawioralnej, kognitywnej i społeczno-kulturowej (Guthrie et al. 2012).
- **Behawioralne** ujęcie rozpatruje zaangażowanie jako czas poświęcany na konkretne zadania - praktyki czytelnicze.
- **Poznawcze ujęcie skupia się na stopniu koncentracji na danym zadaniu.**
- **Społeczno-kulturowe** ujęcie interpretuje zaangażowanie jako uczestnictwo w praktykach społecznych (Ivey, G., & Johnston, P. H. 2013).
- Czytanie jest codzienną praktyką, oczywistą, jedną z podręcznych strategii działania, (Swidler, A. 1986), regulowane wewnętrzną motywacją.

Czytelnik zaangażowany

- Czytelnik zaangażowany jest motywowany wewnętrznie do czytania w celu osiągnięcia różnych, indywidualnych celów, jego zachowania czytelnicze są zaplanowane, świadomie dąży do nowego zrozumienia tekstu, i czytaniem przez niego tekstowi towarzyszą społeczne interakcje (Guthrie & Wigfield 2000, 602).

Siła charakteru, zatopienie w lekturze, piątka z polskiego, rada przyjaciela – odcienie motywacji czytelniczych

- Naturę motywacji czytelniczych cechuje wielowymiarowość (Guthrie, J.T., Wigfield, A. 2000; 2012; Wigfield and Guthrie 1997; Schiefele, U., Schaffner, E., Möller, J., Wigfield, A. 2012).
- Buduje ją szereg, skorelowanych ze sobą czynników. W przyjętej tu koncepcji i następnie wykorzystanej do empirycznego pomiaru motywacji uwzględniono cztery wymiary (Dunston, P.J., Gambrell, L. B. 2009).
- Są to: samoocena własnych możliwości i skłonności czytelniczych, motywacje wewnętrzne, motywacje zewnętrzne, społeczny aspekt czytania (Guthrie, J.T, Van Meter, P., McCann, A.D., Wigfield, A., 1996).

Kompetencja i samoocena własnych umiejętności czytelnich

- **Efektywność czytelnicza** – jest to samoocena własnych umiejętności i kompetencji czytelnich niezbędnych do interpretacji i wyszukiwania informacji w tekście, kompetencji literackich czy językowych, samoocena własnej skuteczności czytelniczej; ci, którzy wierzą w swoje możliwości gotowi są do zaangażowania w czytanie.
- **Czytanie z wyzwaniami** - **gotowość do pokonywania trudności**, przełamywania barier w czytaniu, świadomość, że złożoność tekstu niesie w sobie ukryte sensy warte poznania, ważny jest temat, problem, intryga, nie to, że czy są opisane w sposób trudny dla czytelnika.
- **Czytanie z unikaniem trudności** – jest to postawa przeciwstawna orientacji na cel, którą cechuje realizacja zadania przy minimalnym nakładzie wysiłku – niechęć do czytania tekstów sprawiających jakiegokolwiek trudności.

Czytanie to ambitne zadanie

- Warunkiem wstępnym i koniecznym rozpoczęcia czytania jest **samoocena własnych możliwości ukończenia lektury**.
- Czytanie, aby nie zostało zastąpione innymi, mniej wymagającymi czynnościami, powinno być zadaniem wartym wysiłku.
- Wcześniejsze negatywne doświadczenia, złe oceny, za trudne i nudne dla nastolatka teksty mogą go utwierdzać w przekonaniu, że czytanie nie jest dla niego.
- Zachęcając młodych do czytania, przygotowując akcje promocyjne, warto podkreślać, że jest to aktywność dla wytrwałych, dowodząca siły charakteru, tak jak sukcesy w sporcie!

Wymiary wewnętrznych motywacji czytelniczych

- **Ciekawość w lekturze** – oznacza, że czytelnik posiada własne zainteresowania, są tematy, problemy szczególnie go interesujące i poprzez lekturę chce się dowiedzieć czegoś więcej, czytanie jest dla niego sposobem poznawania świata.
- **Zaangażowanie w czytanie** - oznacza, że czytelnik czytając chętnie wtapia się w opisywane historie, potrafi i lubi sobie je wyobrażać, wierzyć w nie, identyfikować się z bohaterami fikcyjnymi, nie przeszkadza mu jeśli są to długie i złożone opowieści.
- **Znaczenie czytania** - umiejętności sprawnego czytania stanowią wartość dla czytelnika. Czytaniu są przypisywane wartości, np. jest czynnością która może dostarczać przyjemności, satysfakcji, jest czynnością pożyteczną (Eccles a. et al., 1983).

Czytanie – ważność tekstu – adekwatność do potrzeb indywidualnych

- Istotnym składnikiem wewnętrznych motywacji czytelniczych jest przekonanie, że **czytanie jest mi potrzebne**, uważam je za zajęcie ważne dla mnie osobiście, jestem przekonany, że mogę się z czytanych tekstów dowiedzieć rzeczy dla mnie istotnych (Ryan, R.M., Deci, E.L. 2000).
- Jest to przekonanie, które powinni budować opiekunowie, nauczyciele i wychowawcy dzieci i młodzieży. Jednym ze sposobów jest wybór tekstów, których **treści są relewantne do potrzeb**, doświadczeń życiowych, pytań egzystencjalnych młodych czytelników.
- W tekstach, które są odległe od współczesności, należy szukać odniesień uniwersalnych, problemów bliskich młodemu czytelnikowi.

Wymiary motywacji zewnętrznych

- **Współzawodnictwo w czytaniu** – dotyczy przede wszystkim uczniów, sytuacja, kiedy uczeń jest oceniany i chce być lepszy od kolegów na lekcji języka polskiego, ma ambicje związane z efektami swojego czytania.
- **Czytanie dla stopni** - odnosi się do szkolnych warunków: dla ucznia bardzo ważne są oceny z języka polskiego, z czytanych tekstów, stara się dużo i dobrze czytać, aby otrzymywać lepsze stopnie. Element kojarzony z obowiązkowością w czytaniu.
- **Obowiązkowość w czytaniu** - Uczeń jest pilny i obowiązkowy w realizowaniu szkolnych poleceń. Czyta ze względu na pochwały, uznanie innych i nagrody.

Społeczne powody czytania

Czytelnik wykorzystuje czytane teksty do podtrzymywania i wzmacniania relacji społecznych, mogą one być też źródłem prestiżu w grupie,

sprawia mu przyjemność wymiana opinii o czytanych tekstach, książkach z rodziną lub znajomymi, lubi prezentować własne oceny innym, rekomendować własne lektury innym.

Czytanie – przykład ważnego Innego

- Ważnym, a często lekceważonym, wymiarem motywacji czytelniczych, jest społeczny kontekst czytania (Gambrell, L.B., Mazzoni, S.S., Almasi, J.F. 2002; Wentzel, K. R.1996; Wentzel, K. R., Wigfield A. 1998).
- Osoby ważne dla dziecka czy nastolatka mogą stanowić przykład i autorytet w nadawaniu znaczenia praktykom czytelniczym i wszelkim wydarzeniom związanym z piśmiennością, a przez to budować ich wewnętrzną motywację czytelniczą.
- Dla dzieci takimi osobami są rodzice, starsze rodzeństwo; dla chłopców ważną osobą jest ojciec (Zasacka, Z. 2014, s. 141-144) i jego polecenia książek mogą mieć szczególne znaczenie.
- Dla starszych nastolatków, rówieśnicy i przyjaciele stają się coraz ważniejszą grupą odniesienia, a więc rozmowy o książkach i innych czytanych tekstach, mogą stanowić ważną stymulację, aby samemu sięgnąć po konkretną lekturę.

Motywacje czytelnicze jako warunek zaangażowania czytelniczego

- Aby czytanie mogło rywalizować z innymi zajęciami (Wigfield A., Eccles A., 2002), szczególnie odbywanymi po wypełnieniu codziennych obowiązków, w czasie wolnym, niezbędne są ukształtowane motywacje czytelnicze.
- Szczególnie istotne są te komponenty motywacji, które świadczą o motywacjach wewnętrznych – o tym, że czytanie jest uznawane za interesujące i atrakcyjne dla czytelnika.
- **Zaangażowanie czytelnicze** - postawa wskazująca na intensywność praktyk czytelniczych, którym towarzyszą wewnętrzne motywacje czytelnicze. Oznacza to, że czytelnik zaangażowany czyta książki codziennie lub prawie codziennie, jest to dla niego oczywiste zajęcie czasu wolnego oraz robi to z przyjemnością i uznaje tę praktykę za wartościową i atrakcyjną dla niego (Zasacka, Z., Bulkowski, K., 2015).

Nie-czytelnicy i niechętni czytelnicy – skąd się biorą?

- Jest to efekt kombinacji szeregu czynników:
- deficytu umiejętności interpretacyjnych (deficient decoding skills)
- braku doświadczenia czytelniczego,
- złego wcześniejszego doświadczenia ze zbyt trudnymi tekstami, których czytanie nie przynosiło satysfakcji, nagrody,
- przekonania, że czytanie nie jest dla mnie lub nie jest mi potrzebne,
- w efekcie prowadzi to do słabszego zaangażowania w praktyki czytelnicze

Motywacje czytelnicze polskich dzieci i młodzieży – dziewczęta pochłonięte w lekturze i starsi chłopcy tracący chęć do czytania

- Motywacje czytelnicze nastolatków są silnie uwarunkowane wpływem środowiska społecznego, w którym dorastają – są dodatnio skorelowane z poziomem wykształcenia rodziców, większe wielkości domowych i uczniowskich księgozbiorów.
- Intensywność odczuwania motywacji czytelniczych jest również mocno zależna od płci ucznia. Dziewczęta w porównaniu z chłopcami charakteryzują się silniej odczuwanymi motywacjami wewnętrznymi, szczególnie umiejętnością zaangażowania się w lekturę, objawiającą się chęcią czytania ciekawych dla nich tekstów; szczególnie w lekturę literatury fikcjonalnej, nawet jeśli muszą pokonywać trudności (Zasacka, Z. 2014).

Chłopięce, dziewczęce zaangażowanie w czytanie

- Co druga dziewczyna lubi rozmawiać z innymi o książkach, starsze uczennice w większym stopniu angażują się w relacje rówieśnicze towarzyszące praktykom czytelniczym, dzieje się to jednak kosztem komunikacji o książkach w rodzinie.
- Chłopcy niezależnie od wieku mniej chętnie niż dziewczęta uczestniczą w związanych z czytaniem książkami interakcjach z rówieśnikami i rodziną. Ta cecha motywacji nasila się u nich z wiekiem.

Wraz z dorastaniem uczniów - osłabienie motywacji czytelniczych

- Analiza różnic intensywności odczuwania motywacji czytelniczych przez uczniów szkoły podstawowej i gimnazjum pokazała większe zróżnicowanie między starszymi dziewczętami i chłopcami.
- **Wynika to z większego spadku motywacji czytelniczych u starszych chłopców niż u dziewcząt.** Starsi chłopcy łatwiej ulegają trudnościom napotykanym w czytaniu, obniżają się również ich motywacje wewnętrzne.
- Maleje z wiekiem znaczenie motywacji zewnętrznych. Starsi uczniowie tracą na pilności w czytaniu lektur szkolnych. Słabnie u nich potrzeba bycia lepszą lub lepszym od rówieśników w czytaniu.

Dlaczego warto być czytelnikiem zaangażowanym

- Czytanie dla przyjemności, to znaczy takie, które dostarcza satysfakcji, towarzyszą mu motywacje wewnętrzne, sprzyja lepszym wynikom w nauce szkolnej, w testach sprawdzających umiejętności czytelnicze, poszerza słownictwo, usprawnia naukę drugiego języka, rozumienie własnej i cudzej kultury, zaangażowanie w życie **wspólnoty** (Schiefele, C. Schaffner U., Möller, E., Wigfield, A. J. 2012; Zasacka, Z., Bulkowski, K. 2015).

Dlaczego warto być czytelnikiem zaangażowanym

- Analiza wyników badania PISA i czytelnictwa piętnastolatków, dowodzi, że jeśli pojawi się zaangażowanie w czytanie, to wpływa na umiejętności czytania i postępy edukacyjne uczniów, niezależnie od ich płci lub środowiska społeczno-kulturowego, z którego się wywodzą.
- Zaangażowanie w czytanie uzupełnia deficyty wywołane socjalizacją w środowiskach o najniższym kapitale społeczno-kulturowym. (Zasacka, Z., Bulkowski, K. 2015).

Czytanie – współodczuwanie z innym

- Czytanie literatury pięknej trenuje naszą **umiejętność przyjmowania perspektywy patrzenia i odczuwania świata przez innych**, dzięki temu lepiej ich rozumiemy – co **rozwija naszą empatię**, osłabia przesady i uprzedzenia (np. Mar, R., Oatley, K. Peterson, J. 2009; Płuciennik, J. 2004; Miall, D. S., & Kukinen, D. 2002).
- W efekcie też **poznajemy lepiej własne emocje**, uczymy się je nazywać. Uczestnictwo w symulowanym świecie buduje też nasze umiejętności komunikacyjne oraz naszą społeczną uważność. Rozwija naszą inteligencję emocjonalną pozwalającą budować i utrzymywać złożone relacje społeczne (np. Djikic, M., Oatley, K., Moldoveanu, M. 2013).
- Jest to argument dla wychowawców i opiekunów, że czytanie literatury, nawet obyczajowej i przygodowej **TO NIE JEST STRATA CZASU...**

Czytanie – wielka przygoda

- Czas dzieciństwa i wczesnej młodości to okres, kiedy zabawa i pragnienie przeżycia przygody wypełniają czas wolny.
- W spontanicznym kanonie wyborów lekturowych dzieci i młodzieży najważniejsze miejsce zajmuje fantastyczna literatura przygodowa.
- Wielką przygodę można przeżyć dzięki lekturze książkowej będąc na różnym etapie życia.

KONKLUZJE

- Czytanie ma wielowymiarowy charakter, akt lektury determinuje zespół skorelowanych ze sobą przyczyn.
- Istotnym czynnikiem kształtującym postawy czytelnicze jest przykład innych, bliskich i ważnych dla nas osób.
- Zaangażowana lektura literatury pięknej rozwija naszą inteligencję emocjonalną, umiejętności komunikacyjne i uważność społeczną.
- Jeśli czytelnik, który uczy się, studiuje, czyta dużo różnych tekstów i robi to z satysfakcją i zainteresowaniem, to ma szansę osiągnąć lepsze wyniki edukacyjne, niż jego koledzy, którzy nie czytają dłuższych, złożonych tekstów.
- Zaangażowanie czytelnicze sprzyja byciu czytelnikiem przez całe życie i pomaga wyrównać deficyty w socjalizacji kulturowej.

Literatura cytowana

- Clark, Ch., Hawkins, L. (2010), *Young people's reading: the importance of the home environment and family support*, National Literacy Trust, London. (www.literacytrust.org.uk).
- Dunston, P.J., Gambrell, L. B. (2009), *Motivating Adolescent Learners to Read*, W: K. D. Wood, W. Danton (red.), *Literacy Instruction for Adolescents. Research based Practice*, The Guilford Press, New York:, s. 269-286.
- Djikic, M., Oatley, K., & Moldoveanu, M. (2013), *Reading other minds: Effects of literature on empathy*, "Scientific Study of Literature", nr 3, s. 28–47.
- Eccles, J.S., Wigfield, A. (2002), *Motivational beliefs, values, and goals*, „Annual Rev. Psych”, nr 50, s. 163-32.
- Gambrell, L.B., Mazzoni, S.S., Almasi, J.F. (2002), *Promoting collaboration, social interaction, and engagement with text*. W: L. Baker, M.J. Dreher, J. T. Guthrie (red.), *Engaging young readers: Promoting achievement and motivation*, Guilford Press, New York, s. 119–139
- Guthrie, J.T, Van Meter, P., McCann, A.D., Wigfield, A., (1996), *Growth of literacy engagement: changes in motivations and strategies during concept-oriented reading instruction*, „Reading Research Quarterly” 31(3), s. 306-332.
- Guthrie, J.T., Wigfield, A. (2000), *Engagement and motivation in reading*, W: M.L. Kamil, P.B. Mosenthal, P.D. Pearson, R. Barr (red.) *Handbook of reading research: Volume III*, Mahwah, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates, s. 403-422. Guthrie J.T., Wigfield A., VonSecker C. (2000), *Effects of integrated instruction on motivation and strategy use in reading*, „Journal of Educational Psychology” nr 92, s. 331-341.

Literatura cytowana

- Ivey, G., & Johnston, P. H. (2013), *Engagement with young adult literature: Outcomes and processes*, „Reading Research Quarterly” nr. 48, s. 255-275.
- Koryś, I. i in. (2017). *Stan czytelnictwa w Polsce w 2016 roku*, Warszawa, Biblioteka Narodowa.
- Koryś I., Dawidowicz-Chymkowska O. (2012), *Spółeczny zasięg książki w Polsce w 2010 roku. Bilans dwudziestolecia*, Warszawa, Biblioteka Narodowa.
- Long, E. (2002), *Book Clubs Women and the uses of reading in everyday life*. Chicago University Press, Chicago.
- Mar, R., Oatley, K. Peterson, J. (2009), *Exploring the link between reading fiction and empathy: Ruling out individual differences and examining outcomes*, „Communications”, nr 34, s. 407-428.
- Miall, D. S., & Kukinen, D. (2002), *A feeling for fiction: Becoming what we behold*. „Poetics”, nr 30, s. 221–241.
- Michalak D., Koryś I., Kopeć, J. (2015), *Stan czytelnictwa w Polsce w 2015 roku: wstępne wyniki*, Warszawa, Biblioteka Narodowa.
- Marinak, B. A. Gambrell, L. B. Mazzoni S. A.(2013), *Maximizing motivation for literacy learning: Grades K-6*, The Guilford Press, London.
- Płuciennik, J. (2004), *Literackie identyfikacje i oddźwięki. Poetyka a empatia*, TAIWPN UNIVERSITAS, Kraków:

Literatura cytowana

- Ryan, R.M, Deci E.L. (2000), *Intrinsic and extrinsic motivations: classic definitions and new directions*, „Contemporary Educational Psychology”, 25, s. 54-67.
- Schiefele U., Schaffner E., Möller J., Wigfield A. (2012), *Dimensions of Reading and Their Relation to Reading Behavior and Competence*. “Reading Research Quarterly”, 47(4), s. 427-463, doi: 10.1002/RRQ.030
- Swidler, A. (1986). *Culture in Action: Symbols and Strategies*, “American Sociological Review” nr 51(2), s.273-286.
- Wentzel K. R., Wigfield A. (1998), *Academic and social motivational influences on students' academic performance*. „Educational Psychology Review”, 10, s. 155-173.
- Wigfield A., Guthrie J.T. (1997), *Relations of children's motivation for reading to the amount and breadth of their reading*. “Journal of Educational Psychology”, 89, s. 420-432.
- Wigfield A. (1997), *Reading motivation: A domain-specific approach to motivation*, “Educational Psychologist”, 32, s. 59–68.
- Zasacka, Z (2017), *Chłopcy coraz częściej wykluczają się z kultury czytelniczej – trendy w postawach czytelniczych nastolatków*, „Poradnik Bibliotekarza” nr1, s.4-7
- Zasacka Z. (2014), *Czytelnictwo dzieci i młodzieży*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
- Zasacka Z., Bulkowski K. (2015), *Zaangażowanie w czytanie a osiągnięcia szkolne gimnazjalistów*, „Edukacja” 4(135), s.107-129.

Dziękuję za uwagę

z.zasacka@bn.org.pl